

Joanna Rażny

„BYĆ W MNIEJSZOŚCI, BYĆ MNIEJSZOŚCIĄ”
(PROJEKT MIĘDZYNARODOWEJ INTERDYSCYPLINARNEJ
KONFERENCJI NAUKOWEJ)

SŁOWA KLUCZOWE:

grupa mniejszościowa; relacje mniejszość–większość, pogranicze kulturowe; peryferie–centrum; różnica kulturowa; migracje ludzi; spotkania kultur; wielokulturowość; dyskurs mniejszościowy; Gilles Deleuze; Félix Guattari; tradycja oświecenia

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie projektu międzynarodowych interdyscyplinarnych badań naukowych nad zjawiskiem mniejszości. Inspirację do podjęcia próby skonstruowania programu takich badań stanowiły wątki teorii Gilles’a Deleuze’a i Félix’a Guattariego, zwłaszcza zaś koncepcja „literatury mniejszej” (*littérature mineure*), będącej obszarem ekspresji tych, którzy z różnych powodów zostali wykluczeni z „literatury większej” (*littérature majeure*), wprowadzona do dyskursu humanistycznego książką o twórczości Franza Kafki (por. Deleuze, Guattari 1975: 29–50). Pochodzenie praskiego Żyda, wielojęzyczność (znał hebrajski, jidysz, czeski i niemiecki) oraz wielokulturowość pozwoliły Kafce przemówić w języku „wielkiej” (niemieckiej) kultury ze stanowiska i o doświadczeniach mniejszości. Towarzyszyło temu rozsadzenie ram zarówno „wielkiej”, jak i „małej” kultury — pierwszej dlatego, że do niej Kafka przecież nie należał i nie w jej imieniu się wypowiadał, drugiej zaś dlatego, że zrezygnował z jej języka i — do pewnych granic — symboliki, by posłużyć się artystycznymi narzędziami wykształconymi gdzie indziej. Teoria Deleuze’a i Guattariego dotyczy przede wszystkim sytuacji małych grup etnicznych, pozostających na marginesie grup większych (o ustalo-

nych językach i tożsamościach), jednak konceptualizowane na jej gruncie kategorie dają się zastosować do analizy wszelkiej zminoryzowanej odrębności (narodowej, wyznaniowej, kulturowej, seksualnej, światopoglądowej etc.), uchwyconej w relacji do zbiorowości dominującej. Prezentowany projekt wykorzystuje możliwości tkwiące w pismach obu francuskich badaczy, wynikające z ich waloru krytycznego, związanego z postrzeganiem i interpretowaniem zjawisk społecznych i kulturowych w ich przebiegach lokalnych, pobocznych, pozakanonicznych, alternatywnych, około-głównonurtowych. Tak ukierunkowana refleksja nie rezygnuje bynajmniej z płodnej poznawczo łączności z innymi tendencjami istniejącymi w ramach nowej humanistyki — z dominującą w ich obrębie perspektywą „mniejszościową”, czyli punktem widzenia zbiorowości zmarginalizowanych, podporządkowanych czy wręcz wykluczonych przez dyskursy sprawujące hegemonię w rejonach wiedzy-władzy, jak w przypadku studiów kulturowych (*cultural studies*), post-kolonialnych i post-zależnościowych (*postcolonial studies, subaltern studies*), etnicznych i regionalnych (*ethnic studies, area studies*) czy genderowych (*gender studies, gay/lesbian studies, queer studies*), do których dołączyły ostatnio badania nad ludźmi niepełnosprawnymi (*disability studies*) i wieloaspektowo rozumianymi związkami między kulturą a przestrzenią geograficzną: geopoetyka (*geopoetics*), studia miejskie (*urban studies*), krytyka środowiskowa (*environmental studies, eco-criticism*).

Drugim — oprócz zwrotu kulturowego (por. Burzyńska 2006: 41–91) — źródłem energii dla prezentowanego projektu stał się wyzwolony przez dekonstrukcję żywioł krytyki spuścizny intelektualnej XVIII wieku, z ugruntowanymi przezeń w mentalności człowieka Zachodu poznawczymi schematami totalizującymi, podejściem teleologicznym, rygorami logiczności, myśleniem w kategoriach porządkujących binarnych opozycji. Także w nastawieniu opisywanym przez Deleuze’a i Guattariego zasadnicze znaczenie ma przedkładanie różnicy nad uniformizację, płynności nad scalanie, dynamicznych układów nad systemy, umiejętność myślenia nie w kategoriach przeciwieństw i przeciwstawień, ale raczej wielowątkowości i wielorakości, wyrażających się w nomadycznej i rozproszonej wielości. W projektowanym tutaj ujęciu zagadnienia mniejszościowe sytuowane są więc zarazem w płaszczyźnie „długiego trwania”, traktowane jako ważna część obszaru refleksji nad problematyką i problematycznością nowoczesnego dziedzictwa oświecenia, ustawicznie podejmowanego i kontestowanego we współczesnej praktyce społecznej i myśleniu o człowieku (idee wolności, równości, praw jednostki, tolerancji) oraz sposobach budowania opisu świata (kategorie esencjalizmu, normatywności, uniwersalizmu). Prezentowany projekt jest jednocześnie propozycją pewnego typu humanistyki — nazywanej czasem

humanistyką-w-działaniu¹ — takiej mianowicie, która nie zamierza rezygnować ze swojego powołania i upiera się przy swoistym zaangażowaniu; pozostając otwarta na rozumienie świata kultury jako splątanego wzoru równoprawnych i konkurencyjnych dyskursów, chce aktywnie i sprawczo partycypować w jego kształtowaniu.

Zaproszenie do uczestnictwa w projekcie przyjęło 46 naukowców z siedmiu krajów (Polska, Francja, Włochy, Czechy, Arabia Saudyjska, Kanada, Brazylia). Polskie ośrodki akademickie reprezentowane są przez badaczy z Łodzi, Warszawy, Krakowa, Poznania, Wrocławia, Katowic, Torunia, Lublina, Rzeszowa, Szczecina i Białegostoku. Z ośrodków zagranicznych w projekcie finalnie wzięli udział: Georges A. Bertrand (Académie de Limoges, Francja), Élise Guignon (Université de Picardie Jules Verne, Amiens, Francja), Alain Leduc (École supérieure d'art de Lorraine, Metz, Francja), Laure Lévêque (Université de Toulon, Francja), Jean-Luc Sochacki (Université de Caen Basse-Normandie, Francja), Ewa Tartakowsky (Université Lyon 2/Centre Max Weber, Francja), Annie Urbanik-Rizk (École normale supérieure de Lyon, Francja), Riccardo Antoniani (Université Paris 4 Sorbonne, Francja/Università degli studi di Padova, Włochy), Miroslava Novotná (Masarykova Univerzita, Czechy), Hayame Hussein (Université de la Princesse Noura de Riyad, Arabia Saudyjska), Jonathan Hart (Western Ontario University, Kanada), Leila Bijos (Catholic University of Brasilia, Brazylia). Na etapie przyjmowania zgłoszeń zainteresowanie udziałem w przedsięwzięciu deklarowali również m.in. specjaliści z Maroka (École supérieure de traduction de Tanger), Tunezji (Université de Sfax), Kamerunu (Université de Yaounde), Indii (University of Hyderabad) i Chin (Chinese Academy of Social Sciences [CASS]). Powodem nieobecności okazały się w tym przypadku w przeważającej mierze względy finansowe.

Wstępne wyniki badań zostały przedstawione w Łodzi w dniach 2–4 marca 2016 roku podczas Międzynarodowej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej „Być w mniejszości, być mniejszością”, zorganizowanej przez Katedrę Oświecenia i Literatury Stosowanej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego oraz Zakład Literaturoznawstwa Francuskiego Katedry Filologii Romańskiej Uniwersytetu Łódzkiego, przy współpracy Katedry Teorii Literatury Instytutu Kultury Współczesnej Uniwersytetu Łódzkiego, Centrum ds. Organizacji i Obsługi Studiów w Języku Angielskim Uniwersytetu Medycznego w Łodzi oraz Centrum Nauczania Języków Obcych Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. Poza aspek-

¹ Ruch badań w działaniu (*action research*), zwanych także badaniami uczestniczącymi (*participatory research*) lub łączonych pod wspólną nazwą (*[participatory] action research*), charakteryzuje Agata Skórzyńska (2013: 95–111), wskazując jako jedną z ich inspiracyjnych antecedenencji filozofię Deleuze'a.

tami naukowymi istotny był dla organizatorów kulturowo-społeczny wymiar spotkania, otwartego także dla pozostałych słuchaczy. Patronat honorowy nad konferencją sprawowali: Prezydent Miasta Łodzi Hanna Zdanowska, Rzecznik Praw Obywatelskich, Ambasada Kanady w Polsce, Instytut Francuski w Polsce, Konsulat Honorowy Francji w Łodzi, Alliance Française w Łodzi. Patronat medialny objęły: TVP 3 Łódź, Studenckie Radio „Żak” Politechniki Łódzkiej, „Słowo Żydowskie” i „Przegląd Dziennikarski”. Partnerowały konferencji: Muzeum Sztuki Współczesnej w Łodzi, Muzeum Fabryki w Łodzi, Akademia Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi, Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi, Fundacja Uniwersytetu Łódzkiego, Signum Foundation (z siedzibą w Fabryce Zeylanda w Poznaniu i w Palazzo Donà w Wenecji), Fundacja „Jaś i Małgosia”, Teatr Mały w łódzkiej Manufakturze. Urzeczywistnienie projektu było możliwe dzięki wsparciu finansowemu ze strony Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego i pomocy sponsorskiej.

Tematyka referatów wygłoszonych w sesjach plenarnych oscylowała głównie wokół sposobów rozumienia kilku istotnych dla realizacji badań pojęć, takich jak: kultura, tożsamość kulturowa, grupa kulturowa, kultura dominująca, mniejszość kulturowa, kanon kulturowy, współczesne formy transferu kulturowego, diasporyczne kultury, relacje między kulturą a władzą. W poszczególnych wystąpieniach podejmowano refleksję nad historycznie zmienną sytuacją środowisk artystycznych, znajdujących się w warunkach upośledzenia bądź uprzywilejowania, często ogniskujących obie te sprzeczne tendencje (Gabriela Matuszek-Stec, UJ); rozważano *casus* twórców wyrzuconych z głównych orbit społecznych obiegów, doświadczających rodzaju ekskluzji ze strony większościowego społeczeństwa, alienującego wskutek uprzedzeń wyznaniowych, moralnych i ideologicznych (Alain Leduc, École supérieure d'art de Lorraine, Metz, Francja); przy wykorzystaniu metod analizy socjologicznej przedstawiano odmienne trajektorie doświadczenia obcości oraz różne strategie twórcze, które stosują artyści emigranci (Tomasz Ferenc, UŁ). Szczególną uwagę poświęcono kwestiom stereotypowych wyobrażeń Innego w kontekście roli historycznej, jaką przedstawienia te odegrały w kształtowaniu się postkolonialnego podmiotu, budowaniu świadomości opozycyjnej grup opresjonowanych i tworzeniu polityki emancypacyjnej (Jonathan Hart, Western Ontario University, Kanada), ale także funkcji, jaką pełnią obecnie w przestrzeniach władzy zarezerwowanych dla pewnego typu polonocentryzmu etniczno-katolicko-patriarchalnego (Magdalena Środa, UW). Postulowano także rozszerzenie podstaw teoretycznych projektu o koncepcje Jacques'a Derridy i kategorie „bycia-z” (*être-avec*) lub samego „z” (*l'avec*), wprowadzone do dyskursu filozoficznego przez Jeana-Luca Nancy'ego,

a pozycjonujące „ja” w radykalnej otwartości na Innego, która stanowi fundament postmodernistycznej etyki (Michał Krzykawski, UŚ).

W obszarze prezentowanych wyników badań kultury dawnej, od renesansu po schyłek XVIII stulecia, dominowała problematyka związków między literaturą a kobiecością. Dużą inspiracją, zwłaszcza dla badaczek młodego pokolenia, okazały się ukonstytuowane w przestrzeni akademickiej — już prawie pół wieku temu — studia kobiece (*women's studies*), z najprężniej w nich działającą wielonurtową krytyką feministyczną. Elementy teorii feminizmu tzw. drugiej fali, łączone w granicach jednej interpretacji z metodą filologiczną, znalazły zastosowanie w referatach Weroniki Pawlik-Kwaśniewskiej (UMK), analizującej sposoby wykluczania bohaterek kobiecych w oświeceniowej powieści polskiej, oraz Edyty Janiak (UŁ), która postanowiła przyjrzeć się kulturowej recepcji postaci Ofelii. Feministyczny postulat odzyskiwania alternatywnej historii kobiet² uwidoczniło też wystąpienie Magdaleny Dąbrowskiej (UW), przedstawiające zamysł oraz etapy pracy nad pierwszym w Rosji słownikiem kobiet pióra, i Danuty Kowalewskiej (UMK), będące próbą omówienia i analizy przykładów demonizowania niektórych schorzeń i dotkniętych nimi ludzi w kulturze dawnej Europy, czego przejawem było między innymi stygmatyzowanie chorych i diagnozowanie ich podobnymi metodami co oskarżone o czary kobiety.

Procesy o charakterze identyfikacyjnym — czy to jednostkowym, czy wspólnotowym — nigdy nie odbywają się poza porządkiem władzy, lecz zawsze wiążą się z wykluczeniem kogoś/czegoś. Do takiego wniosku prowadziły referaty Przemysława Szczura (UP), który na przykładzie czterech pamfletów z okresu Rewolucji Francuskiej ukazywał sposoby określania własnej tożsamości politycznej przy użyciu środków tradycyjnej retoryki implantowanych w dyskurs należący do obszaru seksualności, i Sebastiana Zacharowa (UŁ), który mówił o deportacjach Akadian w kontekście estetyki francuskojęzycznego teatru oświeceniowego w Kanadzie. Temat relacji: „my” — „oni”/„inni”, „swoi” — „obcy”, postawiła w centrum zainteresowania Jolanta Kowal (UR), charakteryzując animozje w łonie środowiska naukowego Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego lat 1803–1824, leżące u ich podstaw różnice narodowościowe, światopoglądowe, polityczne i ekonomiczne oraz negatywny wpływ, jaki wywarły na działalność wileńskiej Alma Mater.

Zagadnieniem zajmującym najwięcej miejsca w profilu epok od romantyzmu do przełomu XIX i XX wieku była problematyka pisarstwa rangi *minor*, a w tym zakresie — tożsamościowe migracje, przemieszczenia i podróże, opozycje przyna-

² Ostatnio np. postulat ten zrekapitulowała Monika Świerkosz (2011: 60–76), a odnowiła, w kontekście projektowanej syntezy polskiego pisarstwa kobiet w XX wieku, Ewa Kraskowska (2012: 137–153).

leżności i nieprzynależności, zakorzenia i wykorzenia, powracające w różnych kontekstach i zastosowaniach kategorii stereotypu, obcości, inności i różnicy. Przedstawiano je na przykładzie utworów pisarzy należących do różnych literatur, ale również, i to dosyć często, na przykładzie utworu jednego pisarza. Porzucając wyłączność literatury wysokiej, prezentowano sylwetki, czasem mniej znane dzieła, Leszka Dunina Borkowskiego (Tadeusz Półchłopek, UR), Eugène'a Sue (Laure Lévêque, Université de Toulon, Francja), Włodzimierza Perzyńskiego (Joanna Rażny, UŁ), „małych naturalistów” z Grupy Medanu w ich relacji do Mistrza (Élise Guignon, Université de Picardie Jules Verne, Amiens, Francja). W opracowaniu kilku tematów nadal znaczącą rolę odgrywało kryterium płci. Należną pozycję niesłusznie zapomnianej pisarce rosyjskiej Jewdokii Nagrodskiej przywrócił w swym wystąpieniu Luc Leguérinel (UP), odwołując się do źródła sukcesu jej bestsellerowej powieści *Gniew Dionizosa* (*Гнев Диониса*, 1910) (1910). Rachilde'owski koncept androginizmu artystycznego poddała lekturze Anita Staroń (UŁ), interpretując go nie tyle jako przejaw uwewnętrznionego „kompleksu męskości”, co raczej jako wyraz poszukiwania form tożsamości bardziej elastycznej niż płeć biologiczna czy gender. Francuskiemu teatrowi feministycznemu z przełomu XIX i XX wieku poświęcony był referat Tomasza Kaczmarka (UŁ), w którym zrekonstruowany został model doświadczenia bycia artystką w opresyjnej kulturze patriarchalnej.

Uwaga badaczy skupiała się także na problematyce literackiego obrazu niepełnosprawności społecznej, rozpatrywanej w perspektywie *disability studies*³. W teorii tej niepełnosprawność pojmowana jest jako umowny konstrukt społeczny, co rzutuje między innymi na sposób odczytania dzieł literackich, w których ułomność funkcjonalna i społeczna stanowi istotny element świata przedstawionego. Tak jest w przypadku mikroopowiadań Juana Ramóna Jiménez, przedstawiciela generacji 1914, które uczyniła przedmiotem analizy Agata Draus-Kłobucka (UWr). Hiszpański noblista w nowatorski sposób, poprzez pryzmat piękna i idealizacji, postrzega sytuację osób niepełnosprawnych i wykluczonych poza margines życia społecznego. Dziedzina dwudziestowiecznych form zarówno teatralnych, jak i z obrzeży teatru, szczególnie z kolei zdawała się sprzyjać rozeznawaniu kreacyjnego potencjału języka „mniejszościowego”, do

³ Krytyczne studia nad niepełnosprawnością, w odniesieniu do zjawisk z kręgu wiedzy o polskiej literaturze i kulturze pozostają wciąż jeszcze, jak się wydaje, w fazie rekonosansowych rozpoznań. Tym bardziej więc na przypomnienie zasługuje jedno z pierwszych przedsięwzięć mających na celu promocję *disability studies* w rodzimej humanistyce, jakim była międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja pt. „Negotiating Space for (Dis)Ability in Drama, Theatre, Film, and Media”, która odbyła się w dniach 25–27 września 2015 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego (z inicjatywy Zakładu Dramatu i Dawnej Literatury Angielskiej Instytutu Anglistyki UŁ). Por. Ojrzyńska 2015: 127–137.

którego środków trzeba zaliczyć wszelkiego rodzaju parafrazy, parodie i stylizacje, otwierające się na sferę transgresji i wariacji. Przykłady znajdowano w zaprzeczającym zasadom rzeczywistości teatrze Jeana Cocteau (Miroslava Novotná, Masarykova Univerzita, Czechy), różnorodności sztuk „różowych” i „czarnych” Jeana Anouilha (Sylwia Kucharuk, UMCS), produkcji kabaretowych scenek Qui Pro Quo i Chat Noir (Lidia Ignaczak, UE). Nadal istotnym źródłem nawiązań i odniesień pozostaje biografia twórców — biseksualny erotyzm (Jean Cocteau) czy zawieszenie między asymilacją a ekskluzją, charakterystyczne dla emigracyjnych meandrow losów Marie Krysińskiej i Fryderyka Jąrosy’ego. W stronę teatru sprzeciwu społecznego i „mniejszościowych” praktyk oporu kierował natomiast referat Renaty Jakubczuk (UMCS), prezentujący dramaturgię Michela Dubégo, która przyczyniła się do zrewolucjonizowania sceny Quebecu lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia, w epoce zwanej *Grandes Noirceurs* (Wielkie Ciemności).

Wielojęzyczność wystąpień, zgodnie z międzynarodową formułą projektu wygłaszanych po polsku, francusku i angielsku, stymulowała do namysłu nad wyborem techniki prezentacyjnej, wytwarzając pole ciekawych napięć, odsłaniające się w sytuacji zetknięcia między nowoczesnymi technologiami i narzędziami komunikacyjnymi a „poznaniem literackim”, klasycznie zorientowanym ku wiekom dawnym. Tradycyjny *modus* referowania tematu, z udziałem tłumaczeń symultanicznych i konsekwentnych, zastępowały w przeważającej liczbie przypadków nowego typu prezentacje multimedialne (PowerPoint, Open Office Impress, Apple Keynote, alternatywny projekt slajdów — *alternative design*), jedno z ikon współczesnej komunikacji, które zmieniły sposób prowadzenia i odbioru wykładów⁴.

Wśród głównych kręgów zagadnień podejmowanych przez realizatorów omawianego projektu badań w obszarze zjawisk z przełomu XX i XXI wieku wymienić należy nowe formy etniczności oraz nowe formy tożsamości etnicznej, odnoszącej się nie tylko do więzi pochodzenia i praktyk kulturowych, takich jak język, religia, ekspresja artystyczna, ale także wyrażającej się w dumie z pochodzenia, identyfikacji z kluczowymi symbolami grupowymi czy w inicjatywach politycznych⁵. Współczesnej twórczości terytorialnych mniejszości narodowych i etnicznych poświęcone było wystąpienie Grzegorza Czerwińskiego (UwB) o piarstwie polskich Tatarów, uprawianych przez nich gatunkach, preferowa-

⁴ W ostatnich latach prezentacje multimedialne poddawano jednak i intensywnej krytyce, w skrajnych wypadkach całkowicie negując ich przydatność w praktyce akademickiej. O wzmoczonej dyskusji, jaka od roku 2003 toczyła się na ten temat w prasie zachodniej, głównie anglojęzycznej, pisze Joanna Wrycza-Bekier (2013: 67–73).

⁵ O nowych sposobach rozumienia kategorii etniczności na gruncie współczesnej antropologii por. Prokop-Janiec 2006: 409–416.

nych tematach i motywach, sposobach tekstualizowania „obowiązku etnicznego”, oraz Katarzyny Drozd (UW) o kategorii przestrzeni w wybranych utworach Sokrata Janowicza, jednego z najbardziej rozpoznawalnych przedstawicieli białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce, aktywnego działacza Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego Białowieża. Specyfikę historycznego kształtowania się tożsamości Kozaków z terytorium Federacji Rosyjskiej w XX i XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska tzw. kozackich nacjonalistów, naświetliła Daria Ławrynow (UW), dokonując przeglądu stanowisk obrazujących różne podejścia do tej kwestii (Kozacy jako oddzielny naród; Kozacy jako część narodu rosyjskiego; Kozacy jako odrębny historyczny stan społeczny). Tytuł eseju bretońskiego poety Xaviera Gralla: *Kultura francuska jest naszą macochą* (1981: 57–70), dał podstawę do rozważań Grażyny Olszaniec (UMK) na temat polityki językowej Francji w stosunku do mniejszości bretońskiej oraz działań liderów społeczności bretońskiej mających na celu zachowanie jej języka i dziedzictwa kulturowego.

Współczesna mobilność czy migracyjność, uznawana czasem za paradygmat kultury Zachodu, powoduje, że wzajemne przenikanie się i interferencja etnosów i kultur coraz częściej nie ma już wymiaru terytorialnego, lecz odbywa się w przestrzeni wszelkich niejednorodności zachodzących w warunkach spotkania i wymiany⁶. Problematyki mniejszości napływowych i ich złożonych relacji ze społecznościami przyjmującymi, aktualnej zwłaszcza w kontekście wydarzeń Arabskiej Wiosny i kryzysu imigracyjnego, obserwowanego dzisiaj w Europie, ale także historycznego doświadczenia francuskiego kolonializmu, dotyczył referat Marty Widy-Behiesse (UW), która omówiła wybrane przykłady działalności artystycznej, przede wszystkim na niwie literatury, mniejszości muzułmańskiej Starego Kontynentu, zarówno beletrystykę, jak i szeroko pojętą eseistykę, odzwierciedlającą codzienną rzeczywistość oraz myśl intelektualną tej grupy. Hayame Hussein (Université de la Princesse Noura de Riyad, Arabia Saudyjska) uczyniła przedmiotem analizy etos zbiorowy Francuzów wyznania muzułmańskiego w prasie codziennej i mediach społecznościowych, Ewa Tartakowsky (Université Lyon 2/Centre Max Weber, Francja) przybliżyła natomiast twórczość pisarzy francuskich pochodzenia judeo-magrebbskiego, stosując jako narzędzia opisu deleuzjańsko-guattariańskie dystynkcje różnicujące *mineur* i *minoritaire* (Deleuze, Guattari 1975). Retrospektywny akcent polski przyniosło wystąpienie Jeana-Luca Sochackiego (Université de Caen Basse-Normandie, Francja), który przedstawił dzieje i organizację szkolnictwa polskiego we Francji w latach 1919–1939.

⁶ O wpływie zintensyfikowanych procesów migracyjnych na kształt zjawisk wchodzących w zakres etniczności i związanych z tym dylematami definicyjnymi we współczesnej refleksji antropologicznej por. Duć-Fajfer 2006: 435–436.

Zainteresowanie etnicznym wymiarem wielokulturowości, której podstawowym komponentem jest kulturowa inność czy obcość, oraz wariantami jego tekstualnego „oświadczenia” i doświadczania, sprzyjało filiacjom w obrębie różnych tendencji badawczych. Sylwia Szarejko (UwB) w referacie traktującym o zjawisku najnowszej emigracji afrykańskiej na kontynent europejski prezentowała — przy użyciu *instrumentarium*, jakie oferuje geopoetyka⁷ — powstającą w miąższu tego wychodźstwa twórczość literacką. Sposoby kulturowej reprezentacji dwóch fundacyjnych z punktu widzenia dzisiejszych studiów post-zależnościowych⁸ figur „dzikusa” — Kalibana (począwszy od *Burzy* [1611] Williama Szekspira aż po *Godziny Kalibana* [1994, wyd. pol. 1995] Tadda Williama) i Piętaszka (od *Przypadków Robinsona Cruzo* [1719] Daniela Defoe do *Foe* [1986, wyd. pol. 1996] Johna Maxwella Coetzee) — wprowadziła w tok konferencyjnej refleksji Natalia Lemann (UŁ). W optyce pisarzy współczesnych — konstatowała badaczka — dawny „subaltern” wywołuje rebelię, „odpisując się od centrum”, by dzięki temu odzyskać własny głos i historię. Postulat Gayatri Chakravorty Spivak, *wyrażony w pytaniu*: „Czy podporządkowany może mówić?” (*Can the subaltern speak?* [1985]), podjęła Annie Urbanik-Rizk (École normale supérieure de Lyon, Francja), dokonując analizy kreacji podmiotu lirycznego w wierszach ze zbioru *Cahier d'un retour au pays natale* (1939) afrokaraibsko-francuskiego poety i działacza politycznego Aimégo Césaire'a. Aparatura pojęciowa wypracowana na gruncie teorii i krytyki post-kolonialnej (*Spivak*, Salman Rushdie, Paul de Man) okazała swoją przydatność także w odniesieniu do polsko-ukraińskich dyskursów o Galicji, wciągniętych w tryby porównawczej charakterystyki w wystąpieniu Tomasza Nakonecznego (UAM).

Jeszcze inną perspektywę rozumienia „mniejszościowości” wyznaczył referat Marcina Króla (UŚ), skupiony na tekstach tworzonych przez osoby transpłciowe⁹. Inspiracja w tym nurcie prezentowanych wyników badań płynęła z feminizmu trzeciej fali, jak się zwykle nazywać okres zapoczątkowany w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy to w kręgu studiów genderowych zaczynają być

⁷ W polskim literaturoznawstwie termin ten funkcjonuje już od co najmniej kilku lat, a to przede wszystkim za sprawą badań prowadzonych przez Elżbietę Rybicką (2003; 2014). Geopoetyka, pośród innych inspiracji, czerpie także ze źródeł deleuzjańsko-guattariańskich, zwłaszcza z: Deleuze, Guattari 1980.

⁸ Problematyka post-kolonialna i post-zależnościowa, wraz z wypracowaną w obrębie tego nurtu metodologią, ma na gruncie polskim relatywnie krótką, lecz dosyć już bogatą teoretycznoliteracką tradycję. Obszernego wyboru i zestawienia literatury przedmiotu dokonała Ewa Domańska w *Studia postkolonialne w Polsce. (Wybrana bibliografia)* (W: Gandhi 2008: 179–187).

⁹ Stan zaawansowania i główne tendencje w obrębie polskich *queer studies* obrazują m.in. rozprawy i obszernie wykazy bibliografii załącznikowej zawarte w pracach: Basiuk, Ferens, Sikora, red. 2002; Mizielnińska 2006; Basiuk, Ferens, Sikora, red. 2006; Baer, Lizurej, red. 2007; Szkudlarek, red. 2010; Bieńkowska 2012; Drozdowski, Kłosowska, Stasińska, red. 2012.

stawiane kwestie męskiej tożsamości, także wobec patriarchalnego uniwersalizmu, który odsłania się jako system represywny dla obu płci, a niekiedy zwłaszcza dla męskiej¹⁰. W polu kontynuowanej egzemplifikacji znalazły się autobiografie: *Mam na imię Ania* (2013) autorstwa Anny Grodzkiej i *Redefining Realness* (2014) Janet Mock, a także periodyk literacki „They” i zbiór opowiadań krosdreserów i o krosdreserach *Namaluj mi wiatr* (2007). Sylwetkę Juana Goytisolo, współczesnego prozaika hiszpańskiego próbującego zdekonstruować w swojej twórczości hiszpańską tożsamość narodową budowaną przez dyskurs frankizmu na micie Hiszpanii hegemonicznej, jednowyznaniowej i monolitycznej pod względem kulturowym, przybliżył z kolei Łukasz Smuga (UWr). Obecnie coraz większego znaczenia w utworach Goytisolo nabiera perspektywa *queer*, niepozwalająca prozaikowi zaprzestać pisania podważającego narrację narodowego katolicyzmu z pozycji odmienca. Językowym strategiom włączania/wykluczania mniejszości seksualnych w sferze publicznej, poświęcone były referaty Moniki Kopytowskiej i Julity Woźniak (UŁ) o mowie nienawiści w cyberprzestrzeni oraz Joanny Ciesielki (UŁ) o kampaniach przeciwko homofobii, prowadzonych w Polsce, Francji i Włoszech.

Interdyscyplinarność, wpisana otwarcie w formułę spotkania¹¹, uwidoczniła się wyraźnie w wystąpieniu Georges’a Bertranda (Académie de Limoges, Francja), rekonstruującym w oparciu o autobiografię *Retour à Reims* (2009) koleje życia i twórczości francuskiego socjologa i filozofa Didier Eribona, tabuizowane przez pochodzenie społeczne, orientację seksualną i światopogląd, oraz w referacie Leili Bijos (Catholic University of Brasilia, Brazylia), penetrującej badawczo enklawy ubóstwa i bezrobocia w społeczeństwie współczesnej Brazylii, a także związane z nimi zjawiska, takie jak bezdomność i przestępczość, zwłaszcza młodzieży. Inicjalne stwierdzenie dotyczy również wystąpień, które brały za temat twórczość różnego rodzaju grup subkulturowych: hip-hop (Andrzej Napieralski, UŁ) czy rap (Małgorzata Kamecka, UwB), rozwijające się na marginesie muzycznej kultury dominującej. W przypadku obu prezentacji w szczególności znalazły zastosowanie metodologie i metody wypracowane przez kulturoznawców w badaniach nad miastami¹². Problemem niemiasowych wytworów rynku wydawniczego dla dzieci i młodzieży w kontekście trudności z określeniem adresata intencjonalnego zajęła się Marta Szymor-Rólczak (UŁ), scalając z kolei wątki z rejonów literaturoznawstwa, sztuki edytorskiej i praktyki wychowawczej.

¹⁰ Na temat założeń feminizmu trzeciej fali (post-feminizmu) por. Łebkowska 2006: 383–386.

¹¹ W mniejszym natomiast stopniu prezentowany projekt wychodzi naprzeciw dystynkcjom czynionym obecnie pomiędzy inter- i transdyscyplinarnością. Na temat proponowanych sposobów relacji między dyscyplinami por. np. Domańska 2011: 55–64.

¹² O przedmiocie i współczesnej dynamice kulturowych studiów miejskich (*urban cultural studies*) por. Rewers 2014: 132–140.

Deleuzjańskie koncepcje obrazu-ruchu i obrazu-czasu (choć także treści eseju Guattariego o kinie „mniejszościowym” [*cinéma mineur*])¹³, zostały wykorzystane przez Riccardo Antonianiego (Université Paris 4 Sorbonne, Francja/Università degli studi di Padova, Włochy) do tego, by raz jeszcze zdefiniować i zanalizować dokonania reżyserskie Pier Paolo Pasoliniego i Carmelo Bene.

Obradom konferencyjnym, włączającym w swój zakres progresywne zjawiska artystyczne, towarzyszyły projekcje filmów Katarzyny Kozyry *In Art Dreams Come True* (*Fassadenconcerto* [2005], *Madonna from Pelago* [2005], *Tribute to Gloria Viagra: Birthday Party* [2005], *Beauty: Preiew with Gloria Viagra* [2005], *Cheerleader* [2006]), wystawa czasowa *Ján Mančuška. That what is absolutely fundamental is that we don't see* (z oprowadzeniem kuratorskim), ekspozycja *Identyfikacje* (fotografia, wideo) gdańskiego artysty Andrzeja Karmasza oraz wystawa prac studentów i absolwentów łódzkiej ASP *Mniejszość XXI/Minority XXI* (kurator: Artur Chrzanowski). Z problematyką tolerancji, wykluczenia, alternatywnych form i działań w sztuce, uobecnioną w wystąpieniach i dyskusjach panelowych i plenarnych, korespondował spektakl *Dziewczynka z zapałkami* (na motywach baśni Hansa Christiana Andersena), przygotowany przez podopiecznych Fundacji „Jaś i Małgosia”.

Planowanym efektem publikacyjnym projektu jest wydanie trzech tomów materiałów pokonferencyjnych — w językach polskim, francuskim i angielskim. Za tom francuski odpowiada Anita Staroń i Sebastian Zacharow, za tom angielski zaś — Mariusz Gołąb. Zwieńczeniem polskojęzycznej części projektu będzie recenzowana zewnętrznie monografia wieloautorska *Być w mniejszości, być mniejszością* pod redakcją naukową Joanny Raźny i Tomasza Kaczmarka oraz redakcją językową Joanny Włodarczyk-Bulskiej (dla języka angielskiego), która ukaże się w 2017 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego. Kompozycja zbioru jest jeszcze przedmiotem dyskusji. W przekonaniu autorki projektu dobrym wyborem byłoby uwzględnienie w sposobie porządkowania studiów dwóch względnie autonomicznych ujęć: periodyzacyjno-chronologicznego i problemowo-tematologicznego. W tomie znajdą się nadesłane, lecz niewyłoszone podczas konferencji, referaty Anny Goc (UJ) *Mowa nienawiści na przykładzie artykułów z prasy katolickiej* i Katarzyny Zawadzkiej (US) *Analiza działalności społecznej w obszarze trzeciego sektora wobec środowiska mniejszości seksualnych*. Obcojęzyczne teksty wystąpień zostaną zaprezentowane w tłumaczeniu na polski. Całości dopełnią angielskie streszczenia poszczególnych tekstów, słowa-klucze, bibliografia załącznikowa, noty o autorach i indeks osób.

¹³ Tłumaczenia na polski doczekała się jedynie książka Deleuze'a (*Kino. 1. Obraz-ruch. 2. Obraz-czas*. Przeł. Janusz Margański. Gdańsk: słowo/obraz terytoria, 2008), natomiast esej Guattariego (*Le cinéma: un art mineur*. W: Guattari 1977: 203–238) wciąż oczekuje na polski przekład.

BIBLIOGRAFIA

- Baer Monika, Lizurej Marzena**, red. 2007. *Z odmienniej perspektywy. Studia queer w Polsce*. Wrocław: Arboretum.
- Basiuk Tomasz, Ferens Dominika, Sikora Tomasz, Lizurej Marzena**, red. 2006. *Parametry pożądania. Kultura odmieńców wobec homofobii*. Kraków: Universitas.
- Basiuk Tomasz, Ferens Dominika, Sikora Tomasz**, red. 2002. *Odmiany odmieńca. Mniejszościowe orientacje seksualne w perspektywie gender*. Katowice: Śląsk.
- Bieńkowska Małgorzata** 2012. *Transseksualizm w Polsce. Wymiar indywidualny i społeczny przekraczania binarnego systemu płci*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Burzyńska Anna** 2006. *Kulturowy zwrot teorii*. W: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*. Red. Michał Paweł Markowski, Ryszard Nycz. Kraków: Universitas. S. 41–91.
- Deleuze Gilles** 2008. *Kino*. 1. *Obraz-ruch*. 2. *Obraz-czas*. Przeł. Janusz Margański. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.
- Deleuze Gilles, Guattari Félix** 1975. *Kafka. Pour une littérature mineure*. Paris: Les éditions de Minuit. *Qu'est-ce qu'une littérature mineure ?* S. 29–50.
- Deleuze Gilles, Guattari Félix** 1980. *Mille plateaux. Capitalisme et schizophrénie 2*. Paris: Les éditions de Minuit.
- Domańska Izabela** 2011. *Antropologia literatury — projekt interdyscyplinarny czy transdyscyplinarny?* „Przegląd Kulturoznawczy” 2011, nr 1 (9). S. 55–64.
- Drozdowski Mariusz, Kłosowska Monika, Stasińska Agata**, red. 2012. *Strategie queer. Od teorii do praktyki*. Warszawa: Difin.
- Duć-Fajfer Helena** 2006. *Etniczność a literatura*. W: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*. Red. Michał Paweł Markowski, Ryszard Nycz. Kraków: Universitas. S. 433–450.
- Gandhi Leela**. 2008. *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*. Przeł. Jacek Serwański. Post. Ewa Domańska. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. *Studia postkolonialne w Polsce. (Wybrana bibliografia)*. Zestawiła Ewa Domańska. S. 179–187.
- Grall Xavier**. 1981. *Kultura francuska jest naszą macochą*. Przeł. Tadeusz Sałga. „Literatura na Świecie” 1981, nr 4. S. 57–70.
- Guattari Félix**. 1977. *La révolution moléculaire*. Fontenay-sous-Bois: Éditions Recherches. *Le cinéma: un art mineur*. S. 203–238.
- Kraskowska Ewa**. 2012. *Polskie pisanstwo kobiet w wieku XX — projekt syntezy*. „Ruch Literacki” 2012, z. 2. S. 137–153.
- Łebkowska Anna**. 2006. *Gender*. W: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*. Red. Michał Paweł Markowski, Ryszard Nycz. Kraków: Universitas. S. 367–407.
- Mizielńska Joanna**. 2006. *Płeć. Ciało. Seksualność. Od feminizmu do teorii queer*. Kraków: Universitas.
- Ojrzyńska Katarzyna**. 2015. *Krytyczne studia nad niepełnosprawnością w polskiej humanistyce. Słów kilka o konferencji „Negotiating Space for (Dis)Ability in Drama, Theatre, Film, and Media”*. „Niepełnosprawność — zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2015, nr 4. S. 127–137.
- Prokop-Janiec Eugenia**. 2006. *Etniczność*. W: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*. Red. Michał Paweł Markowski, Ryszard Nycz. Kraków: Universitas. S. 409–432.
- Rewers Ewa**. 2014. *Kulturowe studia miejskie. Projekt badań transdyscyplinarnych*. „Kultura Współczesna: teoria, interpretacje, krytyka” 2014, nr 4. S. 132–140.
- Rybicka Elżbieta**. 2003. *Modernizowanie miasta. Zarys problematyki urbanistycznej w nowoczesnej literaturze polskiej*. Kraków: Universitas.
- Rybicka Elżbieta**. 2014. *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach praktykach literackich*. Kraków: Universitas.

- Skórzyńska Agata.** 2013. *Kto potrzebuje współ-badań?* (Participatory) action research jako projekt emancypacji (intelektualistów). „Kultura Współczesna: teoria, interpretacje, krytyka” 2013, nr 2. S. 95–111.
- Szkudlarek Paulina,** red. 2010. *Przebrani w pleć. Zjawisko drag w kulturze.* Poznań: Konsola.
- Świerkosz Monika.** 2011. *Historia literatury kobiet — niedokończony projekt.* „Wielogłos” 2011, nr 2. S. 60–76.
- Wrycza-Bekier Joanna.** 2013. *Skuteczna prezentacja edukacyjna. Alternatywny projekt slajdów przystosowany do celów dydaktycznych.* „E-mentor” 2013, nr 2. S. 67–73.

ANEKS

„BYĆ W MNIEJSZOŚCI, BYĆ MNIEJSZOŚCIĄ” (PROJEKT MIĘDZYNARODOWEJ INTERDYSCYPLINARNEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ)

Katedra Oświecenia i Literatury Stosowanej
Instytutu Filologii Polskiej UŁ

Joanna Rażny, listopad–grudzień 2014

Sformułowane w tytule konferencji zagadnienie mniejszości rozumiemy szeroko — w znaczeniu wszelkiej zamajoryzowanej odrębności (narodowej, etnicznej, wyznaniowej, parlamentarnej, seksualnej, światopoglądowej etc.), uchwyconej w relacji do grupy dominującej. Za inspirujące uważamy zwłaszcza Deleuzjańsko-Guattariańskie zdefiniowanie pojęcia, nie rezygnujemy jednak z metodologicznego wielogłosu — z uwzględnienia kategorii i perspektyw, jakie w odniesieniu do interesującej nas problematyki wypracowały teorie: post-kolonialna, nowy historyzm, multikulturalizm, krytyka feministyczna i *gender studies*, inne. Zaproszenie kierujemy do przedstawicieli różnych dyscyplin humanistycznych, proponując refleksję w kilku obszarach, wyznaczonych przez następujące kwestie szczegółowe:

1. Artystyczne i językowe

- twórczość mniejszości narodowych i etnicznych (np. Romów, Łemków);
- twórczość „mniejszościowa” (*littérature mineure, cinéma mineur* etc.), rozumiana jako obszar ekspresji tych, którzy z różnych powodów zostali wykluczeni z twórczości „większościowej” (np. *queer*, LGBT);
- twórczość subkultur (np. więzienna, hip-hopowa);
- twórczość emigracyjna (powstająca w świecie — poza krajem, poza lokalną kulturą i rzeczywistością, kreowana z żywą pamięcią o miejscu pochodzenia albo przeciwnie — niejednokrotnie przez pisarzy urodzonych na emigracji

- i niezających bezpośrednio kraju swoich przodków, zanurzona/hermetycznie zamknięta w danym kręgu kulturowym; pisarze konwertyci językowi”);
- twórczość artystów i pisarzy „pomniejszych” (w relacji do „wielkich”, uznawanych za „mistrzów”);
- język „mniejszościowy” jako sfera transgresji i wariacji (parafrazy, parodie, stylizacje itp.), eksperymentu i tworzenia nowych form wyrazu (kultura alternatywna, sztuka awangardowa);
- „mniejszościowy” akt twórczy jako bunt i pole walki (ruchy kontrkulturowe, style kontestacyjne);
- obrazy mniejszości w literaturze i sztuce „większościowej” (narodowej, głównego nurtu albo „środka”, popularnej);
- strategie „negocjowania” mniejszościowych tematów w obrębie dominujących poetyk (procesy stereotypizacji, konwencjonalizacji itp.).

2. Socjologiczne i kulturoznawcze

- „grupa mniejszościowa” jako kategoria analizy socjologicznej;
- większość a mniejszość społeczna: „swoi” a „inni”/„obcy”;
- obszary i formy wykluczenia społecznego (np. osoby niepełnosprawne, bezrobotni, chorzy na AIDS, narkomani);
- mniejszościowe wizje miejsca swej grupy w społeczeństwie;
- subkultury środowiskowe (grup zawodowych, wiekowych, o tożsamości dewiacyjnej etc.);
- tożsamość kulturowa grup pogranicza;
- decyzje emigracyjne: powody mobilności przestrzennej, próby adaptacji i re-adaptacji, cena powrotu;
- problemy, obawy, zagrożenia, szanse wielokulturowej społeczności;
- stereotypy i uprzedzenia wobec mniejszości: uwarunkowania społeczne oraz kulturowe.

3. Historyczne i politologiczne

- mniejszości historyczne (autochtoniczne, osiadłe, tradycyjne, stare): Polska — Europa — świat;
- historie mniejszości a historie narodowe;
- migracje ludzi: przeszłość, teraźniejszość, prognozy na przyszłość;
- tradycje państw wieloetnicznych i wielokulturowych (np. II Rzeczpospolita), rejonów pogranicza (np. mit kresowy);
- ruchy narodowyzwolenicze oraz walka z różnymi formami ucisku rasowego, klasowego, kastowego czy płciowego na przestrzeni dziejów i obecnie;
- mniejszości a ideologie (np. nacjonalizm);

- problematyka ochrony praw mniejszości a współczesne i historyczne formy demokracji;
- mowa nienawiści, polityczna poprawność, dyskurs równościowy oraz inne językowe strategie wykluczania/włączania mniejszości narodowych, etnicznych, społecznych etc. w sferze publicznej;
- wielość języków, kultur, świadomości i religii w projekcie zjednoczonej Europy.

4. Natury religijnej oraz ideowej

- mniejszości wyznaniowe: Polska — Europa — świat;
- religia dominująca a religie mniejszościowe;
- różne nurty w obrębie religii dominującej wobec problemów mniejszości (np. liberalizm/fundamentalizm chrześcijański wobec mniejszości rasowych, seksualnych i narodowych oraz kobiet);
- mniejszości i nowe ruchy religijne (sekcjarstwo, herezje, *New Age* itp.);
- fenomen pogranicza etniczno-religijnego;
- duszpasterstwo migrantów;
- próby mediacji między religiami: wyzwania dla ekumenizmu;
- religijne aspekty zderzeń kulturowych i cywilizacyjnych: Zachód — islam;
- wizerunek mniejszości religijnych w mass mediach.

Ważnym punktem odniesienia czynimy problematykę oraz problematyczność intelektualnego dziedzictwa oświecenia, zapraszając do dyskusji nad obecnością/nieobecnością osiemnastowiecznych idei równości, wolności, praw jednostki, tolerancji we współczesnym myśleniu o człowieku, przydatnością/nieprzydatnością kategorii esencjalizmu, normatywności, uniwersalizmu w konstruowaniu opisu współczesnego świata, jak również zachęcając do formułowania propozycji uwspółcześnionych odczytań dzieł, tematów, wątków i motywów oświeceniowych (np. *Robinson Crusoe* D. Defoe, mit „dobrego dzikusa”, motyw transkontynentalnej podróży, *Grand Tour* edukacyjna), pozostających w łączności z zagadnieniami mniejszościowymi.

BIBLIOGRAFIA

„Res Publica Nowa”. 1999. nr 1–2 (poświęcone dziedzictwu oświecenia).

„Znak”. 1992. nr 12 (poświęcony dziedzictwu oświecenia).

Babiński Grzegorz. 2005. *Tożsamości na pograniczach*. W: *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*. Red. Ewa Budakowska. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. S. 99–117.

Bhabha Homi. 2008. *DyssemiNacja. Czas, narracja i marginesy współczesnego narodu*. Przeł. Tomasz Dobrogoszcz. „Literatura na Świecie”, nr 1–2. S. 196–240.

- Bilski Łukasz.** 2007. *Współczesny stosunek do mniejszości w kontekście poprawności politycznej — jaka równość, jaka wolność?* W: *Poprawność polityczna — równość czy wolność?* Red. Ryszard Stefański. Toruń–Kielce: Wydawnictwo Adam Marszałek. S. 258–270.
- Błaszczyk Agnieszka.** 2007. *W strefie wpływów „Hominteru”? Ruch mniejszości seksualnych w Europie Zachodniej.* „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Wrocławku. Zbliżenia Cywilizacyjne” 2007, t. 3. S. 53–74.
- Bobako Monika.** 2011. *Konstruowanie odmienności klasowej jako urasawianie. Przypadek polski po 1989 roku* [online]. Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego 2011. Protokół dostępu: www.ekologiasztuka.pl/think.tank.feministyczny [10.11.2014].
- Bojar Hanna.** 2000. *Mniejszości społeczne w państwie i społeczeństwie III Rzeczypospolitej Polskiej.* Wrocław: Funna.
- Bokszanski Zbigniew.** 2001. *Stereotypy a kultura.* Wrocław: Funna.
- Bondyra Krzysztof, Brzezińska Anna, Wycisk Jowita,** red. 1999. *New Age — nowe oświecenie?* Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Boswell John.** 2006. *Chrześcijaństwo, tolerancja społeczna i homoseksualność. Geje i lesbijki w Europie Zachodniej od początku ery chrześcijańskiej do XIV wieku.* Przeł. Jerzy Krzyszczeń. Kraków: Nomos.
- Bujnicki Tadeusz, Wyskiel Wojciech,** red. 1985. *Pisarz na obczyźnie.* Wrocław–Kraków: Ossolineum.
- Burszta Wojciech J., Serwański Jacek,** red. 2003. *Migracje — Europa — Polska.* Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Chakrabarty Dipesh.** 2008. *Historie mniejszości, przeszłości podrzędne.* Przeł. Ewa Domańska. „Literatura na Świecie” 2008, nr 1–2. S. 258–279.
- Chatterjee Partha.** 2008. *Nacjonalizm jako problem w historii myśli politycznej.* Przeł. Dorota Kołodziejczyk. „Literatura na Świecie” 2008, nr 1–2. S. 280–328.
- Chutnik Monika.** 2007. *Szok kulturowy. Przyczyny, konsekwencje, przeciwdziałanie.* Kraków: Universitas.
- Davie Grace.** 2010. *Socjologia religii.* Przeł. Renata Babińska. Wprowadzenie Marta Trzebiatowska. Kraków: Nomos. Cz. II. Rozdz. 7: *Religie głównego nurtu w świecie Zachodu.* S. 193–223. Rozdz. 8: *Mniejszości i obrzeża.* S. 224–254.
- Deleuze Gilles.** 2008. *Kino. 1. Obraz-ruch. 2. Obraz-czas.* Przeł. Janusz Margański. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.
- Deleuze Gilles, Guattari Félix.** 1975. *Kafka. Pour une littérature mineure.* Paris: Les éditions de Minuit. *Qu'est-ce qu'une littérature mineure?* S. 29–50.
- Deleuze Gilles, Guattari Félix.** 1980. *Mille Plateaux. Capitalisme et schizophrénie 2.* Paris: Les éditions de Minuit.
- Domańska Ewa.** 2006. *Historie niekonwencjonalne. Refleksja o przeszłości we współczesnej humanistyce.* Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. *Historia akademicka a historia niekonwencjonalna.* S. 52–78.
- Domańska Ewa.** 2008. *Historiografia insurekcyjna.* „Literatura na Świecie” 2008, nr 1–2. S. 355–368.
- Duć-Fajfer Helena.** 2006. *Etniczność a literatura.* W: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy.* Red. Michał Paweł Markowski, Ryszard Nycz. Kraków: Universitas. S. 433–450.
- Duć-Fajfer Helena.** 2012. *Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i lemkońskiej w Polsce.* Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dyczewski Leon,** red. 2005. *Kultura grup mniejszościowych i marginalnych.* Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

- Furdal Antoni, Wysoczański Włodzimierz**, red. 2006. *Migracje: dzieje, typologia, definicje*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Giddens Anthony, Sutton Philip (współprac.)**. 2012. *Socjologia*. Przeł. Olga Siara, Alina Szulczyka, Paweł Tomanek. Wyd. 6. Warszawa: PWN. *Rasa, etniczność i migracja*. S. 627–667.
- Grygajtis Krzysztof**. 2004. *Etos sąsiedztwa: mniejszości narodowe w III Rzeczypospolitej (Ukraińcy, Lemkowie, Niemcy, Białorusini, Litwini)*. „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika” 2004, z. 13. S. 139–182.
- Guattari Félix**. 1977. *La révolution moléculaire*. Fontenay-sous-Bois: Éditions Recherches. *Le cinéma: un art mineur*. S. 203–238.
- Hacker Mayer Helen**. 1982. *Nikt nie rodzi się kobietą*. Wybór, przekł. i wstęp Teresa Hołówka. Posłowie Aleksandra Jasińska. Warszawa: Czytelnik. *Kobiety jako grupa mniejszościowa*. S. 37–56.
- Home Stewart**. 1993. *Gwałt na kulturze. Utopia, awangarda, kontrkultura*. Przeł. Ewa Mikina. Warszawa: Signum.
- Huntington Samuel P.** 2001. *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. Przeł. Hanna Jankowska. Warszawa: Muza.
- Iwasiów Inga**. 2012. *Hipoteza literatury neo-post-osiedleńczej*. W: *Narracje migracyjne w literaturze polskiej XX i XXI wieku*. Red. Hanna Gosk. Kraków: Universitas. S. 209–226.
- Jackowski Antoni**, red. 1999. *Wielka encyklopedia geografii świata*. T. 15: *Religie świata. Szlaki pielgrzymkowe*. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Jakubowska-Branicka Iwona**. 2002. *Czy tyrania tolerancji? Absolutyzm i relatywizm w koncepcji praw człowieka*. W: *Prawa człowieka. Tolerancja i jej granice*. Red. Iwona Jakubowska-Branicka. Warszawa: Uniwersytet Warszawski. Instytut Stosowanych Nauk Społecznych. S. 5–46.
- Jarosz Maria**, red. 2008. *Wskluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etniczny*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Kapuściński Ryszard**. 2007. *Ten inny*. Kraków: Znak.
- Kieniewicz Jan**. 2014. *Pogranicza i peryferie: o granicach cywilizacji europejskiej*. W: *Cywilizacja europejska — różnorodność i podziały*. Red. Maciej Koźmiński. T. 3. Kraków: Universitas. S. 81–96.
- Klejsa Konrad**. 2008. *Filmowe oblicza kontestacji. Kino Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej wobec kultury protestu przełomu lat 60. i 70.* Warszawa: Trio.
- Kłodkowski Piotr**. 2002. *Wojna światów? O iluzji wartości uniwersalnych*. Kraków: Znak.
- Kołodziejek Ewa**. 2005. *Człowiek i świat w języku subkultur*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Konarski Wawrzyniec**. 2007. *Naród, mniejszość, nacjonalizm, religia — przyczynek do dyskursu o pojęciach i powiązaniach między nimi*. „Forum Politologiczne” 2007, t. 5.
- Kostkiewiczowa Teresa**. 2001. *Co to jest oświecenie? Wprowadzenie do dyskusji*. „Wiek Oświecenia” t. 17, 2001. S. 9–31.
- Kowalski Sergiusz, Magdalena Tulli**. 2003. *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*. Warszawa: W.A.B.
- Koźczkowska Adela**. 2010. *Pogranicze jako artefakt (homogenicznego) centrum. Kontekst geopolityczny, ekonomiczno-kulturowy i symboliczny*. „Teraźniejszość — Człowiek — Edukacja” 2010, nr 2. S. 35–55.
- Krzemiński Ireneusz**, red. 2009. *Naznaczeni. Mniejszości seksualne w Polsce. Raport 2008*. Warszawa: Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kudyba Wojciech**. 2008. *Nagość księdza. „Poezja kapłańska” jako dyskurs mniejszości?* „Teksty Drugie” 2008, nr 5. S. 138–145.

- Kuligowski Waldemar, Pomieciński Adam**, red. 2012. *Oblicza buntu. Praktyki i teorie sprzeciwu w kulturze współczesnej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Lalak Danuta**. 2007. „Swoi” i „obcy” w perspektywie antropologiczno-społecznej. W: *Migracje. Uchodźstwo. Wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*. Red. Danuta Lalak. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak. S. 89–121.
- Luca Nathalie**. 2005. *Sekty*. Przeł. Agnieszka Kuryś. Warszawa: Pax.
- Machinek Marian**. 2011. *Czy istnieje normatywny wymiar ludzkiej cielesności?* „Collectanea Theologica” 2011, nr 3. S. 53–62.
- Macrae Neil C., Stangor Charles, Hewstone Miles**. 1998. *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie*. Przeł. Małgorzata Majchrzak, Magdalena Kacmajar, Agnieszka Nowak. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Madajczyk Piotr**. 2000. *Mniejszość — większość — naród — historia*. „Borussia” 2000, nr 22. S. 144–150.
- Madajczyk Piotr**. 2005. *Nowe i stare mniejszości narodowe w Europie*. „Commentationes” 2005, nr 1. S. 35–45.
- Madajczyk Piotr**. 2008. *Pozbawiony ojczyzny — uciekinier, wypędzony, emigrant... i przybysz w historycznej perspektywie*. „Dialog” 2008, nr 15. S. 120–133.
- Majka-Rostek Dorota**. 2010. *Homoseksualizm i kapitalizm — klasowy wymiar kultury gejowskiej w Polsce po 1989 roku*. W: *Podziały klasowe i nierówności społeczne. Refleksje socjologiczne po dwóch dekadach realnego kapitalizmu w Polsce*. Red. Piotr Żuk. Warszawa: Oficyna Naukowa. S. 153–164.
- Maryjański A[ndrzej]**. 1984. *Migracje w świecie*. Warszawa: PWN.
- Maślanka Tomasz, Wiśniewski Rafał**, red. 2015. *Kultury kontestacji. Dziedzictwo kontrkultury i nowe ruchy społecznego sprzeciwu*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Michalska Halina**, red. 2001. *Tolerancja, przeciwdziałanie rasizmowi i ksenofobii — wyzwania jednoczącej się Europy*. Warszawa: Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego.
- Miluska Jolanta**. 2008. *Obrazy społeczne grup narażonych na dyskryminację. Uwarunkowania społeczno-demograficzne i psychologiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Mitosek Zofia**. 1974. *Literatura i stereotypy*. Wrocław: Ossolineum.
- Modood Tariq**. 2014. *Multikulturalizm*. Przeł. Izabela Kołbon. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje. Rozdz.: *Czy w XXI wieku multikulturalizm ma rację bytu?* S. 13–32; *Multikulturalizm i esencjalizm*. S. 95–122; *Obywatelstwa multikulturowe*. S. 123–158.
- Mroczkowska Dorota, Troszyński Marek**, red. 2004. *Raport mniejszości. Głosy spoza dyskursu dominującego*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Muggleton David**. 2004. *Wewnątrz subkultury. Ponowoczesne znaczenia stylu*. Przeł. Agata Sadza. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Napiórkowski Andrzej A.** 2011. *Teologia jedności chrześcijan: podręcznik ekumenizmu*. Wyd. 4. Kraków: Salwator.
- Necel Wojciech**. 2007. *Duszpasterstwo imigrantów. Wskazania instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*. „Homo Dei” 2007, nr 2. S. 47–56.
- Oświecenie dzisiaj. Rozmowy w Castel Gandolfo*. 1999. Tłum. Małgorzata Łukasiewicz, Jacek Migaśiński, Andrzej Pawelec. Oprac. i wstęp Krzysztof Michalski. Kraków: Znak.
- Panas Władysław**. 1996. *O pograniczu etnicznym w badaniach literackich*. W: *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów, Warszawa 1995*. Red. Teresa Michałowska, Zbigniew Goliński, Zbigniew Jaroński. Warszawa: Instytut Badań Literackich. S. 605–613.

- Porębski Andrzej.** 2006. *Problematyka autochtonicznych grup etnicznych we współczesnej Europie*. W: *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*. Red. Elżbieta Michalik, Henryk Chałupczak. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. S. 53–64.
- Posner-Zieliński Aleksander,** red. 2000. *Wielka encyklopedia geografii świata*. T. 18: *Świat grup etnicznych*. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Prece Jennifer Jackson.** 2007. *Prawa mniejszości*. Przeł. Małgorzata Stolarska. Warszawa: Sic!
- Ptaszek Robert T., Piwowarczyk Marek,** red. 012. *Uniwersalizm chrześcijaństwa wobec alternatywnych propozycji współczesności*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Radkiewicz Małgorzata.** 2014. *Deleuze, Guattari i kino queer*. „Widok. Teorie i praktyki kultury wizualnej” [online] 2014, nr 5. Protokół dostępu: <http://widok.ibl.waw.pl/index.php/one/article/view/165/275> [10.11.2014].
- Riparelli Enrico.** 2008. *Herezje chrześcijańskie: dawne i współczesne*. Przeł. Agata Brzóska. Warszawa: Bellona.
- Rykała Andrzej.** 2011. *Mniejszości religijne w Polsce. Geneza, struktury przestrzenne, tło etniczne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Ryszewska Monika.** 2011. *Dlaczego Europa (nie)potrzebuje euroislam?* W: *Wielokulturowość: konflikt czy koegzystencja?* Red. Anna Śliz, Marek S. Szczepański. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. S. 125–136.
- Samborska-Kukuć Dorota.** 2012. *Jak rekonstruować biografię i jak opisać twórczość XIX-wiecznego pisarza „minorum gentium”? (metodologia, źródła, struktury narracji): skrypt akademicki*. Łódź: Primum Verbum.
- Skorupska-Raczyńska Elżbieta.** 2008. *Językowy obraz mniejszości i większości w polszczyźnie ogólnej*. „Język. Religia. Tożsamość” 2008, t. 2. S. 21–29.
- Skowron-Nalborczyk Agata.** 2007. *Islam jako polska religia? O mniejszości muzułmańskiej w Polsce*. „Więź” 2007, nr 6. S. 108–115.
- Slany Krystyna.** 2008. *Co to znaczy być migrantką?* W: Krystyna Slany, red. *Migracje kobiet. Perspektywa wielowymiarowa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. S. 7–28.
- Sobolczyk Piotr.** 2006. *Między literaturą „małą” a literaturą mniejszości*. „Nowe Książki” 2006, nr 10. S. 32–33. [Rec. książki: *Nieznanne w przekładzie*. 2006. Red. Maria Filipowicz-Rudek, Jadwiga Konieczna-Twardzikowa. Kraków: Księgarnia Akademicka].
- Stachowski Zbigniew,** red. 2000. *Nowe ruchy religijne: wybrane problemy*. Warszawa–Tycyn: Polskie Towarzystwo Religioznawcze.
- Staranowski Marcin.** 2004. *Trudne pojęcie: mniejszość*. „Res Humana” 2004, nr 3. S. 17–21.
- Strzępka Artur.** 2010. *Kościół i kobiety*. Tolkmicko: Radwan Wydawnictwo Literackie i Naukowe.
- Szarszewski Piotr.** 2010. *Antykulturowy wizerunek nowych ruchów religijnych w perspektywie rzeczywistości medialnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Scriptorium.
- Szcześniak Magda.** 2013. *Obrazoburcze spojrzenia i większościowe obrazy mniejszości*. „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 2013, nr 3. S. 106–115.
- Świerkosz Monika.** 2011. *Historia literatury kobiet — niedokończony projekt*. „Wielogłos. Pismo Wydziału Polonistyki UJ” 2011, nr 2. S. 60–76.
- Tazbir Janusz.** 1994. *Tradycje wieloetnicznej Rzeczypospolitej*. W: *Inni wśród swoich*. Red. Wiesław Władka. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN. S. 12–23.
- Tomczak Karolina.** 2010. *Konferencja „Mniejszości narodowe i etniczne w sztuce polskiej po 1945 roku. «Dla ciebie chcę być biała» — tematyka obrad i wystawy oraz uwagi*. „Quart” 2010, nr 4. S. 91–102.
- Uliasz Stanisław.** 2001. *O literaturze kresów i pograniczu kultur. Rozprawy i szkice*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. *O kategorii pogranicza kultur*. S. 9–27.

- Walas Teresa**, red. 1995. *Narody i stereotypy*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.
- Wilk Marcin**. 2007. *Historia literatury (homoseksualnej) jako prowokacja*. W: *Z odmiennej perspektywy. Studia queer w Polsce*. Red. Monika Baer, Marzena Lizurej. Wrocław: Arboretum. S. 225–246.
- Witosz Bożena**. 2010. *O dyskursie wykluczenia i dyskursach wykluczonych z perspektywy lingwistycznej*. „Tekst i dyskurs — text und discours” 2010, z. 3. S. 9–25.
- Woszczak Marek**. 2011. *Queerowanie teologii: projekt w realizacji*. „Znak”, nr 12. S. 73–79.
- Zduniak-Wiktorowicz Małgorzata**. 2012. *Trans/suprapla migracja: o nowej prozie polskiej pisanej spoza kraju*. W: *Kultura w stanie przekładu: translatołogia — komparatystyka — transkulturowość*. Red. Włodzimierz Bolecki, Ewa Kraskowska. Warszawa: Wydawnictwo IBL. S. 131–140.
- Żukowski Arkadiusz**. 2008. *Wybory a reprezentacja polityczna mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, językowych oraz innych grup społecznych*. „Studia Wyborcze” 2008, t. 5. S. 7–33.
- Żukowski Tomasz**. 2005. *Imigranci — europejska podklasa*. „Bez Dogmatu” 2005, nr 65. S. 4–5.

Joanna Rażny

“TO BE IN THE MINORITY, TO BE THE MINORITY”
(THE PROJECT OF INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
SCIENTIFIC CONFERENCE)

(summary)

The project of international scientific conference, inspired by the thought of Gilles Deleuze and Félix Guattari, encourages to look from the position of different disciplines and research methodologies at broadly understood minority problematics. The following specific issues have been proposed as a subject of reflection: minority identity; dependency, anti-dependency and post-dependency aspects of the relationship between the minority and the majority; borderland phenomenon; center–periphery relations; spatial mobility vs minorities; cultural difference; meeting people of different cultures; multiculturalism vs interculturalism and transculturalism; minority discourse on minorities. At the same time, the issue of minority is placed on the grounds of “long duration”, regarded as an important part of the intellectual heritage of the Enlightenment, applied or rejected in the modern concept of a man (the ideas of freedom, equality, human rights, tolerance) and in the ways the description of the World is constructed (categories essentialism, normativity, universalism).

KEYWORDS

A minority group; minority–majority relationships; cultural borderland; periphery–enter; cultural difference; migration of people; the meeting of cultures; multiculturalism; minority discourse; Gilles Deleuze; Félix Guattari; the tradition of the Enlightenment

Thum. Joanna Włodarczyk-Bulska